

УДК 341.3

Гелемей Ю. М.,

utkeveq@ukr.net, ORCID ID: 0009-0008-0869-9713

*аспірант Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів*

ПРАВО НА ГІДНІСТЬ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ

Анотація. *Стаття присвячена аналізу забезпечення права на гідність військовополонених в умовах російсько-української війни.*

Констатовано, що хаотична природа війни, нехтування міжнародними нормами деякими сторонами та еволюція характеру збройних конфліктів створюють труднощі в забезпеченні послідовного дотримання декларованих прав військовополонених. Становище військовополонених в прaxeологічному та нормативно-визначеному аспекті мають абсолютний дисонанс, що демонструє той факт, що саме сфера правового захисту військовополонених є тією, що репрезентує апогей проблеми в сфері міжнародного гуманітарного права.

Вказано, що право на гідність визначається доктриною конституціоналізму і верховенства права як первинна сутнісна детермінанта. Право на гідність особи є невід'ємною складовою гуманності та основоположним принципом в сучасному суспільстві, що визнає необхідність поваги до людської гідності та забезпечення умов, що сприяють особистісному розвитку та самовизначенню.

У висновку відзначено, що порушення права на гідність військовополонених у контексті війни Росії проти України є серйозною та обурливою проблемою, що викликає загальне занепокоєння на міжнародній арені. Основні аспекти цього порушення визначаються в рамках цього наукового дослідження. По-перше, існує поширення ситуацій незаконного утримання в полоні, порушуючи право на свободу та безпеку військовополонених. По-друге, виникають негідні умови тримання, що порушують стандарти гуманного поводження та право на гідність. По-третє, фізичне та психічне насильство стає невід'ємною частиною війни, включаючи побиття, тортури та недостатню медичну допомогу. Це загрожує не лише гідності, а й праву на життя. По-четверте, відсутність забезпечення основних потреб, таких як харчування та медична допомога, порушує права на гідність та людську гідність. По-п'яте, обмеження зв'язку зі сім'єю та невизначеність стану військовополонених погіршують їхню психічну стійкість та загострюють гуманітарну ситуацію. Ці проблеми вимагають негайного уваги та дій для захисту прав та гідності тих, хто потерпає внаслідок цього конфлікту.

Ключові слова: *право на гідність, військовополонений, правовий статус, захист, міжнародне право, міжнародне гуманітарне право, міжнародні інституції, жорстоке поводження, права людини.*

Helemei Yu. M.,

utkeveq@ukr.net, ORCID ID: 0009-0008-0869-9713

*graduate student of the Institute of Law, Psychology and Innovative Education
Lviv Polytechnic National University, Lviv*

THE RIGHT TO DIGNITY OF PRISONERS OF WAR: PROBLEMS OF IMPLEMENTATION IN THE CONDITIONS OF MODERN WAR

Abstract. *The article is devoted to the analysis of ensuring the right to dignity of prisoners of war in the conditions of the Russian-Ukrainian war.*

It was established that the chaotic nature of the war, the disregard of international norms by some parties and the evolution of the nature of armed conflicts create difficulties in ensuring the consistent observance of the declared rights of prisoners of war. The position of prisoners of war in the praxeological and normative aspect has an absolute dissonance, which demonstrates the fact that it is the field of legal protection of prisoners of war that represents the apogee of the problem in the field of international humanitarian law.

It is indicated that the right to dignity is determined by the doctrine of constitutionalism and the rule of law as the primary essential determinant. The right to personal dignity is an integral part of humanity and

a fundamental principle in modern society, which recognizes the need to respect human dignity and ensure conditions conducive to personal development and self-determination.

The conclusion noted that the violation of the right to dignity of prisoners of war in the context of Russia's war against Ukraine is a serious and outrageous problem that causes general concern in the international arena. The main aspects of this violation are determined within the framework of this scientific study. First, there is a proliferation of situations of illegal detention, violating the right to freedom and security of prisoners of war. Secondly, there are indecent detention conditions that violate the standards of humane treatment and the right to dignity. Third, physical and mental abuse becomes an integral part of war, including beatings, torture, and inadequate medical care. This threatens not only dignity, but also the right to life. Fourth, failure to provide basic needs such as food and medical care violates the rights to dignity and human dignity. Fifth, the limitation of contact with the family and the uncertainty of the condition of prisoners of war worsen their mental stability and aggravate the humanitarian situation. These issues require immediate attention and action to protect the rights and dignity of those affected by this conflict.

Key words: right to dignity, prisoner of war, legal status, protection, international law, international humanitarian law, international institutions, cruel treatment, human rights.

JEL Classification: K3, J15

DOI: 10.32782/2616-7611-2023-14-02

Постановка проблеми. Статус військовополонених становить складну та актуальну проблему, яка вимагає уваги та вирішення на нормативно-правовому рівні. Основними аспектами, які взято під контроль міжнародного співтовариства, є захист прав військовополонених відповідно до міжнародних конвенцій і забезпечення їхньої гідності та безпеки. Військовополонені мають право на гуманне та справедливе поводження, що гарантується різними міжнародними документами, зокрема Женевськими конвенціями.

Проте, в сучасних конфліктах виникають численні проблеми, пов'язані зі зловживанням прав військовополонених, включаючи їхнє незаконне утримання, погані умови тримання та порушення основних прав та свобод. Становище військовополонених в практикологічному та нормативно-визначеному аспекті мають абсолютний дисонанс, що демонструє той факт, що саме сфера правового захисту військовополонених є тією, що репрезентує апогей проблеми в сфері міжнародного гуманітарного права. Декларованість норм і їх реальна недієвість чітко прослідковується у сфері гарантування прав військовополонених. Експерти також зазначають, що «положення щодо поводження з військовополоненими справді заслуговують похвали, але можуть бути недосяжними на практиці в багатьох державах» [1]. Хаотична природа війни, нехтування міжнародними нормами деякими сторонами та еволюція характеру збройних конфліктів створюють труднощі в забезпеченні послідовного дотримання декларованих прав військовополонених.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми правового статусу військовополонених піднімалися науковцями, що досліджували проблеми дієвості міжнародного гуманітарного права, зокрема І. Жаровська, М. Сірант, В. Репецький, Н. Мадзігон, А. Крусян та інші. Проте повномасштабне вторгнення посилює увагу до визначеної проблематики, що зумовило потребу ширшого аналізу статусу військовополонених не тільки через міжнародні механізми, але й національне галузеве регулювання.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз забезпечення права на гідність військовополонених в умовах російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Військовополонені в контексті війни держави-агресорки проти України стикаються з серйозними та складними проблемами, які стосуються не лише їхньої безпеки, але й дотримання міжнародних стандартів щодо обходження з військовополоненими в часи конфлікту. Основні аспекти цієї проблематики включають: порушення міжнародного гуманітарного права, адже згідно з Женевськими конвенціями, які регулюють статус військовополонених, кожна сторона конфлікту повинна забезпечувати їхнє гуманне та справедливе поводження, проте, інформація та звіти свідчать про порушення цих норм з боку російських збройних сил; неналежне утримання в полоні та умови тримання, що порушують право на людську гідність, що підтверджується численними моніторинговими звітами; психосоціальна підтримка та реінтеграція, оскільки військовополонені, після звільнення або обміну

полоненими, стикаються з викликами психосоціальної підтримки та процесом реінтеграції у цивільне життя; низький рівень міжнародного тиску та відповідальність, бо необхідним є безперервний моніторинг міжнародних інституцій для дотримання міжнародних стандартів у поводженні з військовополоненими та притягнення відповідальні за порушення.

Всі ці аспекти підкреслюють важливість відзначення та вирішення проблем, пов'язаних із статусом військовополонених у контексті конфлікту росії проти України для забезпечення захисту їхніх прав та гідної обробки відповідно до міжнародних норм і стандартів.

Первинно узгодимо теоретичні аспекти проблеми. Право на гідність визначається доктринаю конституціоналізму і верховенства права як первинна сутнісна детермінанта. Фахівці у галузі міжнародного права погодили, що концепцію людської гідності можна розглядати як основоположний блок і стовп міжнародного права прав людини [2]. Доведено, що поняття людської гідності означає, що кожна людина має однакову цінність. «Ця незаперечна, але глибока концепція походить від закону про гідність, який розвинувся після закінчення Другої світової війни на міжнародному, регіональному, національному та субнаціональному рівнях, де гідність стала центральною віссю, навколо якої обертається право» [3].

Право на гідність особи є невід'ємною складовою гуманності та основоположним принципом в сучасному суспільстві, що визнає необхідність поваги до людської гідності та забезпечення умов, що сприяють особистісному розвитку та самовизначенню. У кожної особи є право на свободу та незалежність, які є основою для збереження її гідності, що означає відсутність неправомірних втручань у приватне життя та визнання права на вільний вибір свого шляху життя. Гуманне та справедливе поводження є невід'ємною частиною права на гідність, кожна людина має право на ставлення до неї з повагою та людяністю, уникаючи будь-якого форми фізичного чи психічного насильства.

Рівність та недискримінація є ключовими аспектами гідності, в цьому аспекті кожна особа повинна мати право на рівні можливості та бути вільною від будь-якої форми дискримінації, будь то за расовою, гендерною, релігійною чи іншою ознакою. Особистісна недоторканість та захист від неправомірного втручання визначаються як необхідні компоненти гідності, включаючи право на гарантування сфери приватності. Самовизна-

чення та свобода вибору є важливими аспектами гідності. Кожна особа має право на самостійне визначення свого майбутнього та вільний вибір у всіх аспектах свого життя, незалежно від соціальних чи культурних норм.

Науковці доводять існування п'яти ключових аспектів збереження та захисту гідності: (1) визнання особистості; (2) визнання людей індивідами, які приймають рішення у своєму житті; (3) реалізація права на доступ до інформації; (4) збереження права на приватне життя; та (5) усунення або мінімізація перешкод для доступності та інклюзії [4].

Отже, «гідність слід визначати як внутрішню цінність людини, яка може служити як інструментом, так і місцем призначення прав людини» [5], а право на гідність є невід'ємною складовою усіх прав людини, визначаючи основу для побудови справедливого, гуманного та рівноправного суспільства.

Сфера дегуманізації апіорі притаманно військовим конфліктам. Тут слід погодитися з сербським правником Д. Станаром, в тому що «дегуманізація, необхідна частина вбивства за допомогою постмодерністських військових технологій, передбачає зведення людей до менших сутностей (неживі предмети, тварини тощо) і, отже, заперечення притаманної їм людської гідності, що підносить їх над усіма іншими сутностями. Будучи основою прав людини, людську гідність не можна захищати будь-якою ціною, особливо в моральних труднощах такі часи, як на війні» [6, с. 513].

Порушення права на гідність військовополонених у контексті війни Росії проти України становлять серйозну та обурливу проблему, яка викликає загальне занепокоєння на міжнародній арені. В межах цього наукового дослідження визначимо основні аспекти, що вказують на порушення права на гідність військовополонених.

По-перше, поширення ситуацій незаконного утримання в полоні. Наразі існують відомості та докази незаконного утримання в полоні військовополонених, яке порушує їхнє право на свободу та безпеку, що може включати в себе незаконне захоплення військовополонених, викрадення чи тримання їх в умовах, які не відповідають міжнародним стандартам.

По-друге, негідні умови тримання. Отримана інформація свідчить про те, що в деяких випадках військовополонені перебувають в умовах тримання, які не відповідають стандартам гуманного поводження та порушують їхнє право на гідність.

По-третє, фізичне та психічне насильство щодо військовополонених є незмінним елементом сучасної війни з боку держави-агресорки. Фізичне та психічне насильство, яке може включати в себе побиття, тортури, недостатню медичну допомогу та інші форми недопустимого поводження з полоненими. Однак проблема є суттєвішою, полон загрожує праву на життя, так в міжнародних звітах вказано, що доведеним є факт сумарної страти 15 українських військовополонених невдовзі після захоплення російськими збройними силами [7], хоча міжнародні стандарти загальної дії (ст. 7 Міжнародний пакт про громадянські і політичні права) вказують на заборону катування чи жорстокому, нелюдському або принижуючому гідність поводженню чи покаранню.

В міжнародних звітах знаходимо вражаючу інформацію: «на початку квітня в Маріуполі російські військовослужбовці піддали катуванню, а потім стратили офіцера Національної гвардії України, після того як він відмовився надати пароль до радіостанції, яку використовували Українські збройні сили. 26 червня військові та безпекові контрактники «Групи Вагнера» захопили в полон шістьох українських військовослужбовців і доставили їх для допиту на Миронівську ТЕС у Донецькій області. Один з військових та безпекових контрактників застрелив полоненого після того, як той повідомив, що добровільно приєднався до Українських збройних сил після початку збройного нападу Російської Федерації на Україну. 11 вересня 2022 року біля села Миколаївка на південь від Бахмута в Донецькій області близько 20 військових та безпекових контрактників «Групи Вагнера» захопили в полон двох поранених українських військовослужбовців 24-го окремого штурмового батальйону «Айдар». Незабаром після цього один із військових та безпекових контрактників «Групи Вагнера» стратив одного із цих військовополонених, тому що той стогнав від болю через отримані поранення. Він вистрілив йому тричі в груди й один раз у голову» [8, с. 8].

По-четверте, відсутність забезпечення основних потреб. Військовополонені-українці стикаються з відсутністю адекватного харчування, води, медичної допомоги та інших основних потреб, що є порушенням їхніх прав на гідність та людську гідність.

По-п'яте, порушення права на зв'язок зі сім'єю та невідомість стосовно стану військовополонених може впливати на їхню психічну стійкість та загострювати гуманітарну ситуацію.

Всі ці аспекти є серйозними порушеннями міжнародних гуманітарних норм та конвенцій, зокрема Женевських конвенцій, які регулюють поводження з військовополоненими в часи війни. Міжнародна спільнота взяла на себе зобов'язання вимагати від військових сторін конфлікту дотримання цих стандартів та вживання заходів для притискання на порушників прав військовополонених. Проте нині ми не можемо констатувати ефективність роботи міжнародних спеціалізованих інституцій в цій сфері.

Висновок. Загальна мета вирішення проблеми статусу військовополонених полягає в удосконаленні міжнародного правового регулювання, зміцненні механізмів моніторингу та ефективних санкцій для порушників, а також в забезпеченні відповідного захисту прав військовополонених у всіх умовах війни чи конфлікту.

Порушення права на гідність військовополонених у контексті війни Росії проти України є серйозною та обурливою проблемою, що викликає загальне занепокоєння на міжнародній арені. Основні аспекти цього порушення визначаються в рамках цього наукового дослідження. По-перше, існує поширення ситуацій незаконного утримання в полоні, порушуючи право на свободу та безпеку військовополонених. По-друге, виникають негідні умови тримання, що порушують стандарти гуманного поводження та право на гідність. По-третє, фізичне та психічне насильство стає невід'ємною частиною війни, включаючи побиття, тортури та недостатню медичну допомогу. Це загрожує не лише гідності, а й праву на життя. По-четверте, відсутність забезпечення основних потреб, таких як харчування та медична допомога, порушує права на гідність та людську гідність. По-п'яте, обмеження зв'язку зі сім'єю та невизначеність стану військовополонених погіршують їхню психічну стійкість та загострюють гуманітарну ситуацію. Ці проблеми вимагають негайного уваги та дій для захисту прав та гідності тих, хто потерпає внаслідок цього конфлікту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Olu Rufus O., Eniola Praise O. The paradox in the treatment of prisoners of war. *Ajayi Crowther University Law Journal*. 2021. Vol. 5. № 1. P. 1–20
2. Binder C. Human Dignity in International Human Rights Law. In: Donath, P.B., Heger, A., Malkmus, M., Bayrak, O. (eds) *Der Schutz des Individuums durch das Recht*. Springer, Berlin, Heidelberg. 2023. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-662-66978-5_15

3. May J. R., Daly E. Dignity Rights for a pandemic. *Law, Culture and the Humanities*, 2020 <https://doi.org/10.1177/1743872120944515>

4. Chapman K., Dixon A., Ehrlich C., Kendall E. Dignity and the Importance of Acknowledgement of Personhood for People With Disability. *Qualitative Health Research*. 2023. doi:10.1177/10497323231204562

5. Waagstein P.R. Unpacking Dignity for Death Row Inmates in Southeast Asia. In: Petcharamesree, S., Capaldi, M.P., Collins, A. (eds) *Unpacking the Death Penalty in ASEAN*. Springer, Singapore. 2023 https://doi.org/10.1007/978-981-19-8840-0_4

6. Stanar D. The right to die with dignity: soldiers in post-modern warfare yearbook human rights protection the right to human dignity. *Novi Sad* 2020 N. 3, P. 513–531.

7. UN Human Rights Ukraine released reports on treatment of prisoners of war and overall human rights situation in Ukraine. Press Release, 24 March 2023 URL: <https://ukraine.un.org/en/224744-un-human-rights-ukraine-released-reports-treatment-prisoners-war-and-overall-human-rights>

8. Управління Верховного комісара ООН, поводження з військовополоненими та особами, які припинили участь у воєнних діях, в контексті збройного нападу російської федерації на Україну 24 лютого 2022 року – 23 лютого 2023 року, 24 березня 2023 року.

REFERENCES:

1. Olu Rufus O., Eniola Praise O. (2021) The paradox in the treatment of prisoners of war. *Ajayi Crowther University Law Journal*. Vol 5. No 1. P. 1–20

2. Binder C. (2023) Human Dignity in International Human Rights Law. In: Donath, P.B.,

Heger, A., Malkmus, M., Bayrak, O. (eds) *Der Schutz des Individuums durch das Recht*. Springer, Berlin, Heidelberg. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-662-66978-5_15

3. May J. R., Daly E. (2020) Dignity Rights for a pandemic. *Law, Culture and the Humanities*, <https://doi.org/10.1177/1743872120944515>

4. Chapman K., Dixon A., Ehrlich C., Kendall E. (2023) Dignity and the Importance of Acknowledgement of Personhood for People With Disability. *Qualitative Health Research*. doi:10.1177/10497323231204562

5. Waagstein P.R. (2023) Unpacking Dignity for Death Row Inmates in Southeast Asia. In: Petcharamesree, S., Capaldi, M.P., Collins, A. (eds) *Unpacking the Death Penalty in ASEAN*. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-19-8840-0_4

6. Stanar D. (2020) The right to die with dignity: soldiers in post-modern warfare yearbook human rights protection the right to human dignity. *Novi Sad* N. 3, P. 513–531.

7. UN Human Rights Ukraine released reports on treatment of prisoners of war and overall human rights situation in Ukraine. *Press Release*, 24 March 2023 URL: <https://ukraine.un.org/en/224744-un-human-rights-ukraine-released-reports-treatment-prisoners-war-and-overall-human-rights>.

8. Upravlinnia Verkhovnoho komisara OON (2023), povodzhennia z viiskopolonenymy ta osobamy, yaki prypynyly uchasť u voiennykh diiakh, v konteksti zbroinoho napadu rosiiskoi federatsii na Ukrainu 24 liutoho 2022 roku – 23 liutoho 2023 roku, 24 bereznia 2023 roku.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2023